

ХРИСТИЯНСЬКА БІБЛІОТЕЧКА
Видає “Віра й Культура”.
ч. 3.

---

† ИЛАРИОН

ХВАЛІМО БОГА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ!

Видання третє, —
доповнене й перероблене

1962
ВІННІПЕГ.
diasporiana.org.ua

Printed by
THE CHRISTIAN PRESS, LTD., Winnipeg, Canada

I.

РІДНА МОВА — ДУША ЦЕРКВИ.

ЦЕРКВА — це душа народу. Душа правдива, жива, що оживлює кожного народа й робить його справжньою нацією.

Народ без своєї окремої Церкви — народ без душі, народ мертвий, печаткою нації не означений, на денационалізацію призначений.

Церква — це душа нації. Нація виявляється найперше в Церкві своїй, в її віковічній праці та її віками виробленій ідеології. Тому без своєї окремої Церкви нема й окремої нації.

Рідна мова — це душа Церкви, це той Дух Святий, що оживлює всю Церкву, саму істоту її, як Він оживив був Апостолів в Єрусалимі в 50-ий день по Воскресенні. Рідна мова міцно єднає вірних з Богом, сильно допомагає їм у Богопізнанні.

Рідна мова — шлях до Бога! Не рідною мовою Бога не пізнаєш!

Церква без рідної мови — Церква мертвa, не діяльна, щe Церква без душі. Народ у цій Церкві — чужий їй, пасивний, бо він тут не оживлений

найвищим даром Духа Святого, — даром рідної мови, даром найглибшого Богопізнання.

Без рідної мови Церква не зіллеться з народом, а народ не стане нацією.

Церква — це душа народу, а мова Церкви — це ключ до цієї душі. Коли церковна мова зрозуміла вірним, то цей ключ у руках Духовенства, коли ж ні — він далеко від них! І стоть така Церква, немов ті розкішні палати замкнені, що ключі від них закинено в море глибоке...

Наука Христова — найбільша й найглибша, найвірніша й найясніша наука на світі. Це наука, що перероджує цілий світ на Божих синів. Християнізація світу — це перше завданнякої Церкви, кожного Духовенства. Возносячись на Небо, Христос дав Своїм Учням тільки одну Заповідь: “Ідіть, — і зробіть всі народи за учнів Моїх!” (Матв. 28. 19). Але деякі Церкви не завжди належно виконували й виконують власне оцю велику Христову Заповідь, бо часом стають установовою формальною, а тому правдива християнізація світу давно вже не провадиться належно...

Християнізація світу сильно спиняється, а одна з великих причин цього — чужа, незрозуміла мова в Церкві.

Формалізм перероджує Церкву на розкішні палати замкнені, до яких не-

ма доступу, — на Церкву без Божества. Світ морально гине, бо він правдиво не християнізується. Любов до ближнього — основа Християнства, а вона ж забулася вже таки основно!...

І все це тому, що Церква часом далека від своїх вірних, часом чужа й мертвa для них, що вона не ставить собі завданням найміцніше зв'язатися з душою народу, що вона йому часто не Рідна Мати, але бездушна мачуха... Одною з причин цього заувіряння є відсутність рідної живої мови в Церкві, що споводовує занепад правдивої й глибокої християнізації мас.

Відсутність живої української мови в Церкві — це грабунок вірних. Це приготувати щедрий бенкет для голodних, — і тільки показати його їм, але не дати насититися голодному!...

Дайте рідну українську мову в Церкву — і Дух Святий огорне її, як мати дитину, і Церква оживé й розцвітé, немов та троянда травнева, і стане живою та милою!

У нас звичайно забувають, що церковні Богослужби, — це ж глибока щиросéрда поезія! І справді, Іагато Молитов — це поетичні перлійни, тихе й щире слово зболілої людської душі до свого Господа. Вечірня, Утрення, Похорон, Акафисти й т. ін. — це ж найщиріша поезія! Канóни в своїй більшості, як і частина Моли-

тов, у грецькому оригіналі писані віршами. Добра третина Біблії в оригіналі написана віршами, напр.: Йов, Псалтир, Плач Єремії, Приказки Соломона, Еклезіяст, Пісня над Піснями й майже всі Пророки, — і не тільки написані віршами, але написані й глий-боко поетичною мовою.*

Як же наша душа відчує й зрозуміє цю божественну поезію, коли нам її в Церкві читають чужою, незрозумілою мовою, та ще й простою правою?!

Запекла, найгрішніша душа тихо заплакала б покаянними слізьми, коли б вона справді душою почула й серцем зрозуміла ці щирі Божі Слова... Наш народ ще не звик масово читати Св. Письмо (а католикам це просто заборонялося), не звик, бо не бачить його в живому сучасному перекладі, а чужою мовою не може й не хоче читати... А через це зменшується християнізація мас, безбожжя у світі легко росте, як верба над водою...

Таке ставлення до Божого Слова, до Святих Богослужб у Церкві — це грубий грабунок хліба в голодного нашого близнього!...

А наслідок цього грабування — байдужість до Віри й Церкви, безбожжя, комунізм!...

---

* Див. мою працю: “Біблійна поезія”, “Віра й Культура” 1960 р. ч.ч. 3-12.

Крім цього, на жаль, ми зовсім не маємо своєї розвиненої релігійної поезії українською мовою. Спрагнена Божої ласки душа не має в нас на чому спинитися, не має на чому відпочити, не має на чому рости...

Ось через ще я віддав усього себе релігійній поезії, щебто тій поезії, в якій можна говорити з Богом! Щоб найкращим словом говорити до нашого Господа, — й єднатися з Ним!...

Горе тому нарідові, що його Церква чужка йому! А вона буде чужою, коли в ній богослужбова мова — не жива його мова.

У Старому Заповіті мовою Молитов була мова гебрейська, але рано з'явилися Молитви й живою арамейською мовою. Проте панувала думка, що “молитвенні Анголи не звертають уваги на арамейську мову”.¹

Потребу рідної мови для Церкви сьогодні визнає кожен, хто вміє логічно думати й хто правдиво шанує Бога, щебто шанує Його розумом, душою та серцем, а не тільки самими фарисейськими устами.

Найбільше виступають проти рідної мови в Церкві росіяни, і то виступають тільки проти української мови.

---

1 Еврейская Энциклопедия, Спб. том XI ст. 242.

Виступають проти не тому́, що вони взагалі проти рідної мови в Церкві,— це вони визнають, — але виступають власне тільки проти української мови. А роблять це не з причин церковних, а тільки з політичних: щоб український народ не усвідомлювався, не націоналізувався! Оце правдива причина всіх тих, хто виступає проти української мови.

Виступають вони не тільки проти самої нашої мови, але тим самим проти самого народу, бо коли нема української мови в Церкві, то нема українського народу як нації. Вони ж не визнають взагалі нашої окремої історії, нашої окремої літератури, нашої окремої культури, нашої окремої мови, нашої окремої Церкви, — взагалі не визнають українського народу! “Не было, нѣтъ и быть не можетъ” такого!...

Не визнають української мови в Церкві ті росіяни, а головно їхнє Духовенство, їхня Іерархія, що формою заступили собізміст Віри, що буквою заступили духа, що довгі віки билися й б'ються за сугубу чи трегубу Алилую, за дво- чи триперстя, за ходіння посолонь чи проти сонця і т. ін.

Це все ті зарозумільці, що й знати не хотять науки Апостола Павла, який каже: “А тепер ми звільнились від (Старого) Закону, умерши для того, чим були зв’язані, щоб служити нам в обновленні духа, а не в старості

букви” (Рим. 7. 6). Або: “Христос нас зробив бути здатними слугами Но- вого Заповіту, не букви, а Духа,— бо буква вбиває, а Дух оживлює” (2 Кор. 3. 6).

Забувши накази Святого Письма, ці засліплениці не допускають нам української мови до Церкви, бо бажають, щоб у Церкві панувала тільки їхня російська мова, а в Богослужбах — тільки їхня церковна мова, яку вони звуть неправильно мовою старослов'янською: це не старослов'янська мова, а тільки зархаїзована російська!

Хто проти української мови в Церкві, той ворог українського народу й ворог Церкви взагалі, бо він:

1. Спинює християнізацію наріду, цебто виступає проти Заповіді Христа (Мт. 28. 19) навчати всі народи.

2. Спричинює падіння впливів Церкви на народ, бо ж рідна мова міцноєднає народ з Церквою та Богом.

3. Не має любові до ближнього, бо хоче держати наш народ у темноті, щоб легче над ним панувати, цебто він не християнин, а колоніяліст.

4. Підтримує триязичну ересь, цебто й сам єретик, бо виступає проти Св. Письма (проти 1 Кор. 14).

II.

ПРАВО УКРАЇНСЬКОІ МОВИ БУТИ МОВОЮ БОГОСЛУЖБОВОЮ.

УСІ православні Церкви об'єднуються одним своїм Головою — Ісусом Христом, одним Св. Письмом, одними Догматами та Канонами. Але повної формальної зовнішньої єдності нема, бо Св. Письмо кожен православний народ має своєю рідною мовою, і багато Канонів та Св. Передання розуміє по-своєму, за свою церковною Традицією, своїм Переданням. У всьому іншому православні Церкви національні: кожна має свою богослужбову мову, свої обряди, свої форми їх, свої Свята, свої властивості в Богослужбах і т. ін.

Взагалі, Православіє універсальне, вселенське по змісту, але національне по виконанні, по своїх зовнішніх формах. Святий Григорій Двоєслов († 604 р.) виразно про це свідчить (41-ий лист до Леандра): “В єдиній Вірі нічим не шкодить Святій Церкві різноманітність звичаїв”. Цебто, Православна Віра наша єдина й вічна,

але зовсім не єдина й не однакова зовнішня форма її виявлення.

Національність освятив Сам Основоположник нашої Християнської Церкви, коли сказав хананеянці: “Я посланий тільки до овечок загинулих дому Ізраїля. Не годиться взяти хліб у дітей і кинуть щенятам” (Мт. 15. 25-26).

Христос освятив і наказав любити передовсім своє рідне, бо, посилаючи Своїх Учнів на проповідь, Він ім наказував: “На путь до поган не ходіть, і до Самарянського міста не входьте, але йдіте радніш до овечок загинулих дому Ізраїлевого!” (Мт. 10. 5-6).

Отож, Христос дбав найперше про Свій рідний народ, його спасіння — найближче Йому. Це навчальний приклад і всім нам, щоб ми теж не забували служити найперше своєму рідному українському народові, щоб потреби свого українського народу були найближчі для нас.

Бож служити Народові — то служити Богові!

Націоналізм усіх народів Христос освятив і тоді, коли ревно оплакував долю свого рідного столичного міста — Єрусалима (Мт. 23. 37).

Книги Старого Заповіту переповнені національною ідеєю для всіх народів. Також і Євангелія часто дає нам зразки національного патріотизму. Так, про праведного Симеона Богоприїмця говориться, що він “поті-

хи чекав для Ізраїля” (Лука 2. 25), — чекав щастя для рідного народу. Так само й Пророчиця Анна розповідала про Ісуса “всім, що чекали визволення Єрусалиму” (Лука 2. 38), — визволення свого рідного народу від ворожого ярма римлян.

А це все вказує нам, українцям, найбільше любити свій український народ.

Апостоли говорили своєю рідною арамейською мовою, навіть із місцевим галилейським акцентом (вимовою). Євангелія свідчить це про Апостола Петра: присутні на подвір'ї Пилата говорять йому: “І ти справді із тих, та й мова твоя виявляє тебе” (Мт. 26. 73, пор. 14. 70: “Бо ти галилеянин”).

Рідна мова в Церкві — це неписаний Догмат для всього Православія, освячений Св. Письмом, Св. Отцями Церкви та Церковним Переданням. Ось тому кожна Православна Церква має свою рідну богослужбову мову: грецьку, грузинську, арабську, коптську, румунську, російську, і т. ін., цебто і українську.

1. РІДНА МОВА В ЦЕРКВІ — ЦЕ ЗАПОВІДЬ ІСУСА ХРИСТА.

Хвалити й пізнавати Бога рідною (скажемо, українською) мовою — це Догмат у Православній Церкві, і тільки осліплення лідське не хоче цьо-

го бачити з чисто суб'єктивних причин, головно політичних.

При останньому побаченні зо Своїми Учнями Ісус Христос дав їм Заповідь: “Тож ідіть та й зробіть всі народи за учнів Моїх!” (Мт. 28. 19; по-грецькому це *mathetéusate* “зробіть учнями”, від *mathetés* “учень”; по-церковнослов'янському “навчіть всі народы” недокладне, бо “зробіть всі народи за учнів Моїх” — глибше). Як же можна зробити всі народи учнями Христовими, проповідуючи їм Його науку чужою незрозумілою мовою? Як виконати цю Христову Заповідь без української мови?

Те саме читаємо й у Марка 16. 15: “Ідіте по цілому світові та всьому створінню Євангелію проповідуйте!” А як можна нести Євангелію цілому світові, коли не визнавати національних мов? Коли не визнавати і української мови для Української Церкви?

Отож, рідна мова — це могутнє оруддя докладно виконати Заповідь Христову для спасіння всього людства, а тому жива рідна мова в Церкві, — це Догмат Християнської Віри.

Як бачимо, Христос дав величну Заповідь Своїм Учням: зробити Його учнями всі народи, цебто навчити Євангелії цілий світ. Але як же це зробити?

Це ж завдання ніби понад сили людські, ніби для простих Учнів Його невиконане. Ні, Христос це пе-

редбачив, а тому додав: “А тих, хто ввірує, супроводити будуть ознаки такі: говоритимуть новими мовами” (Мр. 16. 17).

Ось у цьому й розв'язка виконання Заповіді: проповідуйте, навчайте по Церквах не самою тільки мовою гебрейською чи грецькою, чи латинською, але й новими мовами (у тому й українською), щоб вас люд зрозумів! Таким чином “нові мови” стають конечним орудям християнізації, стають непохитним Догматом для Апостолів старих і нових, бо Апостоли будуть до кінця світу.

Отже, Сам Ісус Христос обіцяє Апостолам, що вони заговорять до світу різними національними мовами.

2. ЗШЕСТЯ ДУХА СВЯТОГО ПРИНЕСЛО ДОГМАТА НАЦІОНАЛЬНИХ МОВ.

Мало того, щоб виконати цього наказа розвою Християнства, Ісус Христос робить чудо над Апостолами, — посилає на них Духа Святого, і тим навчає їх різних мов, а це дає їм змогу справді проповідувати Євангелію кожному народові його рідною мовою.

Це величезна історична подія в діях спасіння людства та в діях Бого-пізнання, а тому я нагадаю тут її за Діями 2. 1-13 повно:

“1. Коли ж сповнився день П'ятдесятниці, всі вони однодушно знаходились вкіпі.

2. І нáгло зчинився шум із Неба, нíби буря гвалтóвна, і переповнила ввесь той дім, де сиділи вони.

3. І явилися їм язики поділёні, немов би огнénni, та й на кожному з них по однóму осів.

4. Всі ж вони перепóвнились Духа Святого, й почалý говорити іншими мовами, як їм Дух промовляти давав.

5. Пробували ж ув Єрусалимі юдéї, люди побожні, від усяких нарóдів пíд Небом.

6. А коли оцей гомін зчинився, зібралася сила нарóду, — та й диву далися, бо кожен із них тут почув, що вони розмовляли їх власним наріччям.

7. І всі чудувáлися та дивувалися, та й казали один до одного: "Хіба ж не галилéяни ці ось усí, що говорять?"

8. Як же кожен із нас чує власне наріччя, що ми в нíм народились?

9. Парфýяни та мідяни, та еlamíti, також мéшканці Месопотáмії, Юдеї та Каппадокії, Понту та Азїї,

10. і Фрігїї та Памфíлїї, Єгипту й лівійських земель край Кіréni, й захожі римляни,

11. юдéї й нововíрці, крітяни й араби, — усí чуємо ми, що говорять вони про Великі Дíла Божí мовами нашими".

12. І всі не вихóдили з дива, і безрадні були, і говорили один до однóго: "Щó ж то статися має?"

13. А інші казали з насмішкою:
“Вони повпивались вином молодим...”

Оцей Схід Духа Святого на Апостолів — це нове Хрещення їх на найголовнішу їхню працю, на заснування й ширення Християнства. І власне це стало провідною думкою Христової Церкви, — нести народам Євангелію рідною мовою. Не народи приспособилися до однієї мови Апостолів, а навпаки, — Апостоли Божим чудом навчилися говорити різними мовами народів світу.

В Діях тут Апостол Лука подає аж 17 народів, рідними мовами яких заговорили Апостоли!

Це найбільше чудо, це чудо над чудами, — і воно мало величезне значення, бо стало основою християнізації світу!

І через це Апостол Павло пізніше міг сміло сказати (Кол. 1. 23): “Євангелія проповідана всьому створінню під Небом, який я, Павло, став слугою”.

Звичайно, еретики одноязичники, що не вважали можливим чути в Церкві іншу мову, крім своєї гебрейської, виступали проти цього видіймого чуда, кивали головами й видумували на Апостолів, що заговорили рідними мовами слухачів: “Вони повпивались вином молодим!”

А пізніше постали й еретики триязичники, щебто еретики, що навчали, ніби в Церкві молитися можна

тільки трьома мовами: гебрейською, грецькою і латинською...

А сьогодні є й єретики чотириязичники, що додали ще й мову церковно-слов'янську. Коли вони чують українську мову в Церкві, то по-фарисейському кивають головою й говорять: "Вони повпивались вином молодим!"...

Отож, як бачимо, рідна мова в Церкві — це Благодать Духа Свято-го, і хто виступає проти цього, той виступає проти Духа Святого, а та-кий гріх непрощений ані в цьому ві-ці, ані в майбутньому (Мт. 12. 32).

Не проститься цей гріх і тим, хто виступає проти української мови в Церкві, бо такий виступ — це непро-щений гріх проти Духа Святого!

3. АПОСТОЛ ПАВЛО НАКАЗУЄ ХВАЛИТИ БОГА В ЦЕРКВІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.

Апостол Павло, будівничий Христової Церкви, у першому Посланні до Коринтян 14. 1-19 подав цілу свою бо-жественну науку про вагу й конеч-ність живої мови в Церкві, а цим са-мим зробив її непорушним Догматом Християнства. Ось ця наука (подаю тільки вірші 2, 4, 6, 8, 9, 11, 13-19, 23):

"Як говорить хто чужою¹ мовою, той не людям говорит, а Богові, бо ніхто його не розуміє..."

---

* Тут розбивкою подано те, чого в оригі-налі нема, але що треба логічно додати.

Як говоритъ хто чужою мовою,
той будує самого себе...

А тепер, як прийдú я до вас, брат-
тя, і до вас говоритиму чужою мо-
вою, який вам пожиток зроблю?... Бо
коли сурма звук невиразний дає, —
хто до бою готовитись буде?

Так і ви, коли мовою не подасте
зрозумілого слова, що кажете? Ви
говоритимете на вітер!

І коли я не знатиму значення слів,
то я буду чужинцем промовцеві, і
промовець чужинцем мені...

Так і ви, через те, що пильнуете
про духовне, то глядіть, щоб збага-
чувались на збудування Церкви.

Ось тому, хто говорить чужою
мовою, нехай молиться, щоб умів ви-
ясняти.

Бо коли я молюся чужою мовою,
то молиться дух мій, а мій розум без
плоду!

Ну, а що ж? Буду молитися духом,
і буду молитися й розумом, співати
духом, і співатиму й розумом.

Бо коли будеш благословляти ду-
хом, то як той, що займає місце
простої людини, промовить “амінь”
на подяку твою? Не знає бо він, що
ти кажеш. Ти дякуєш добре, але не
будується інший.

Дякую Богу моєму — розмовляю
я мовами більше всіх вас. Але в Цер-
кві волю п'ять слів зрозумілих ска-
зати, щоб і інших навчити, аніж де-
сять тисяч слів чужою мовою!...

А як зійдеться Церква вся разом, і всі говоритимуть чужими мовами, і ввійдуть туди й простаки, чи невірючі, чи ж не скажуть вони, що біснуєтесь ви?"

Це божественна Заповідь Апостола Павла, як пояснення Христових слів: ті, хто ввірує, говоритимуть новими мовами (Мр. 16. 17). Ця Заповідь — це основа християнізації світу, бо без неї Церква не існувала б.

4. СТАРИЙ ЗАПОВІТ ГЛИБОКО ШАНУЄ РІДНУ НАЦІОНАЛЬНУ МОВУ.

Так само й Старий Заповіт ясно наказує шанувати рідну мову кожного народу. Так, у Книзі Есфир читаємо, що цар Ксеркс панував над величезним краєм, але не денаціоналізував його, а "розсылав листи до всіх царських округ, до кожної округи письмом її, і до кожного народу мовою його" (1. 22, 3. 12, 8. 9).

Тут же 1. 22 знаходимо надзвичайно важливу ще старозавітню Заповідь: "Щоб кожен чоловік був паном у домі своєму й говорив мовою свого народу!" Цю величну Заповідь, що пізніше її розвинув Апостол Павло, всі переклади світу подають так; але російська церковнослов'янська Біблія, за грецьким неточним текстом подає таке: "И послана царь книги во все царства, да будет страхъ имъ въ жилищахъ ихъ".

Неемія 13. 24-25 наказував не забувати своєї рідної мови. По Вавилонському полоні юдеї єдналися з своїми сусідами, а тому “їхні сини говорили наполовину по-ашдодському, і не вміли говорити по-юдейському, а говорили мовою того чи того народу”. Це лютило Неемію, про що він розповідає: “І я докоряв їм, і проклинав їх, і бив декого з них, і рвав їм волосся, і заприсягав їх Богом”, щоб не робили такого...

А в Книзі Пророка Софонії 1. 8 читаемо таке: Так говорить Господь: “Покараю Я всіх, що вони зодягають одежу чужинну!” Отже, Бог карає на віть за зодягання чужинецької одежі, а що вже говорити про зраду рідної мови! Це й до тебе слово, український народе в розсіянні!

У Псалмі 46. 8 наказується: “Співайте Богові, співайте, співайте розумно!” (пор. 1 Кор. 14. 15). А як же співати розумно, коли не розуміємо самої мови співу?

Ось через такі ясні накази Св. Письма Старого й Нового Заповіту в Християнській Церкві стало Догматом — хвалити Бога кожною живою мовою, старою чи новою, без винятку, у тому ж мовою українською. Порушення цього Божого Наказу — це єресь, а тому всі, хто виступає проти української мови в Церкві — це єретики, як говорив про таких Св. Кирил-Костянтин († 869 р.).

На основі Христової Заповіді Євангелія перекладена вже на всі мови світу, у тому й на українську, і ці переклади розпочалися ще з ІІ віку по Христі, — щоб кожен народ міг стати учнем Христовим, міг легко начатися Святої Науки Христової!

А на яку мову перекладена Євангелія, вона свята, нею можна хвалити Господа в Церкві. Тому вільно служити в Церкві й українською мовою, бо ми маємо аж два переклади Біблії.

5. СВЯТИ ОТЦІ І ВЧИТЕЛІ ЦЕРКВИ ВИЗНАВАЛИ ЖИВУ МОВУ В ЦЕРКВІ.

Св. Отці і Учителі Церкви глибоко розуміли Наказа Христа про рідну мову та науку Апостола Павла про це, і дали вислів свого розуміння в церковній Службі на П'ятдесятницю й день Святого Духа.

Молитви на Зелені Свята.

Так, у другій Коліноприклонній Молитві на Зелені Свята зовсім ясно вияснено про рідну мову в Церкві: “Господи, Ісусе Христе, Боже наш! Ти людям подав мир Свій і Дар Най-святішого Духа... Ти сьогодні цю Благодать відкрито подав Своїм Учням і Апостолам, і уста їхні язиками огненними зміцнив, і через них увесь людський рід почув Богопізнання на рідній мові своїй!” Чи можна ще

ясніше говорити про живу рідну мову в Церкві?

Коліоприклонні Молитви, за Церковним Переданням, склав Отець і Учитель Церкви Григорій Великий (328-390).

А ось Стихира на Великій Вечірні Зелених Свят: “Ти рідними мовами, Христе, оновив Своїх Учнів, щоб ними вони прославляли Тебе, Слово Безсмертне, Бога, що подає душам нашим Милість велику.”

Стихира на Стиховнах тоді ж: “Господи, Дух Святий, наповнивши Апостолів Твоїх, навчив їх говорити рідними мовами. Тим і сталося чудо, невірам ніби п'янство, а для вірних найславніший спосіб спасіння. Благагаємо Тебе, Чоловіколюбче, і нас учини достойними Сяйва його!”

Звідти ж: “Господи, народи, не розуміючи Сили Найсвятішого Духа, що зійшов на Апостолів Твоїх, уважали переміну мов за п'янство. Але ми, мовою рідною зміцнившись, невпинно говоримо так: Благагаємо Тебе, Чоловіколюбче, — Духа Свого Святого не відberи від нас!”

Сіdalльний на Утрені в понеділок Святого Духа: “Дух Найсвятіший, Огнем зійшовши сьогодні на Апостолів, жахом наповнив збори людей: коли бо Апостоли заговорили язиками огнennими, кожен почув свою рідну мову. Тим і сталося чудо,

невірам ніби п'янство, а для вірних поправді спасенне. Тому прославляємо Силу Твою, Христе Боже, благаючи послати милостиво слугам Своїм прощення провин."

Оце свідчення нашої Церкви, що читаються або співаються на Зелені Свята. Тут ясно показано, що рідна мова в Церкві—це Наказ Її, який має величезне значення. Церква наша тут свідчить, що рідна мова:

1. Це Благодать Божа для Бого-пізнання всім,

2. Схід Духа Святого на Апостолів і відкриття їм інших мов, — це чудо Боже, спосіб спасіння для всіх,

3. Це спосіб, щоб усі слáвили Бога,

4. Це дія Святого Духа в людýні.

Зшестя Духа Святого на Апостолів ясно показує, що хвалити Бога живою національною мовою — це Догмат у Христовій Церкві.

Св. Отці дозволяли правити Служби Божі живою мовою.

Ось чому Св. Отці дозваляли або допомагали правити Служби Божі різними живими мовами, щоб народ, для якого це робилося, зрозумів Богослужбу. Так, Св. Іван Золотоустий 399-го року правив Св. Літургію готам у Царгороді. Никита Ремессіянський у V-му віці правив Богослуження бессам (слов'янам?) їхньою мовою. Сава Освящений в VI-му віці

уряджував Богослуження живими народніми мовами для вірмен, грузинів, бессів і ін.

Славний церковний письменник III віку Ориген (185-254) пише про рідну мову в Церкві так: “Греки під час молитви вживають грецьких слів, римляни — римських, ко же н (народ) молиться й по змозі славить Бога своєю власною мовою, — і Господь чує всіх, хто молиться, на всіх мовах.”

Церковний письменник VI-го віку Кассіодор свідчить, що “коjen народ співає в Церквах хвалебні пісні своєю природною мовою.”¹

6. ТРИЯЗИЧНА ЕРЕСЬ.

Правда, рано постала, головно на Заході, т. зв. триязична ереcь. Триязичники чи Пилатники навчали, що Богослужби можна правити тільки тими трьома мовами, що ними була написана Пилатова табличка над розп'ятим Христом: гебрейською, грецькою й латинською. Поза цими мовами ніби жодна інша мова не годиться на Богослужбу.

Коли Св. Братьи Кирило (†869) та Методій (†885) розпочали правити Бо-

---

1 И. Бобровицкий: О происхождении и составе римско-католической Литургии, Київ 1857, ст. 102-103.

гослужби старослов'янською (тоді живою болгарською) мовою, триязичники люто на них накинулися й сильно перешкоджували їм у їхній праці, забороняючи їм Богослуження слов'янською мовою.

Про це в Житті Кирила, написаному десь у Х-му віці, читаемо таке: Праця Кирила давала великий успіх. “І коли росла Божа Наука, споконвічний злій заздрісник, проклятий диявол, не терплячи добра цього, увійшов у свої створіння, і почав багатьох підбурювати, кажучи їм: такою Службою не можна славити Бога! Коли б це було Богові вгодним, то хіба ж Він не зробив би так, що з споконвіку можна б було славити Бога слов'янською мовою? Але Бог вибрав собі тільки три мови: єврейську, грецьку та латинську, що ними тільки й можна славити Бога. Таке говорили латинські прихильники, — Архиєреї, Ієреї та учні (їхні). Костянтин воював з ними, як Давид з ворогами, і переміг їх книжною наукою; він назвав їх триязичниками чи Пилатниками, бо то так Пилат написав був у напису Господньому”.²

Тяжка проте була боротьба Св. Братів з триязичниками, — через них Кирило помер ще молодим (869 р.),

---

2 Проф. Іван Огієнко: Костянтин і Мefодій, їх життя та діяльність. Варшава, 1921 рік, том I ст. 218-219.

а Мефодій півчвarta року просидів у тяжкій в'язниці, — його ув'язнили латинники за те, що служив Богослужби слов'янською мовою. Ось чому Кирило-Костянтин, помираючи, гаряче молився до Бога: “Господи, Боже мій, погуби триязичну ересь!” Цю саму Молитву вирили на ювілейній медалі року 1885-го в Варшаві... росіяни...

Великий Патріярх Царгородський Святий Фотій року 866-го склав “Твір проти франків”, де перераховував відступлення латинян від Східної Церкви, і тут у параграфі 19-му написав: “Франки заслуговують на догану, бо твердять, ніби молитися Богові не можна іншими мовами, як тільки цими трьома діялектами: єврейським, грецьким та римським”. Отже, Святий Фотій осудив триязичників!

Пам'ять Святого Фотія Церква святкує 6-го лютого.

Славний каноніст XII-го віку, якого пояснення ввійшли навіть до “Книги Правил”, Патріярх Антіохійський Вальсамон пише про живу рідну мову в Православній Церкві таке: “Православні з інших народів, що зовсім не знають грецької мови, можуть правити Богослужби своїми мовами, але під умовою, що вірно перекладуть Богослужбові Книжки”. Див. ст. 56.

До першого поділу Церков, цебто до 867-го року, не раз і Західня Цер-

ква висловлювалася проти триязичної єресі. Так, Франкфуртський Церковний Собор 794-го року постановив: “Нехай ніхто не вірить, ніби Бога можна хвалити лише трьома мовами, бож у сіма мовами можна молитися Богові, і людина буде вислухана, якщо просить вона справедливо.”

Папа Римський Іван VIII в своєму посланні 880-го року до Моравського князя Святополка писав: “Бог, що створив мову єрейську, грецьку та римську, створив і всі інші мови на Свою Славу й Хвалу”. Цебто, осудив триязичну єресі.

Триязичної єресі тримається тепер тільки Церква Латинська, бо Церква Грецька давно її покинула.

А за наших часів на нашій землі постала єресь чотириязична, бо до давніх трьох мов прибавляють ще четверту, т. зв. церковно-слов'янську, хоч тепер ця мова обернулася в Церкві Російській просто в архаїчну російську мову. Цебто, Російська Церква боронить і накидає не церковно-слов'янську мову, а мову російську.

Так само й українці греко-католики ще тримаються церковно-слов'янської мови.

7. ЦЕРКОВНЕ ПЕРЕДАННЯ СВІДЧИТЬ ПРО ЖИВУ РІДНУ МОВУ В ЦЕРКВІ.

Церковне Передання, що йде від апостольських часів, свідчить також,

що від найдавніших часів кожен народ мав свою живу рідну мову мовою церковною. Ось тому окремі Православні Церкви мають свою рідну богослужбову мову: грецьку, грузинську, коптську, арабську, румунську й т. ін. Чому ж тоді не можна мати в Церкві й мови української?

Православні слов'яни, цебто: болгари, серби, росіяни, українці й білоруси правлять Св. Богослужби т. зв. церковно-слов'янською мовою, але всі вимовляють богослужбовий текст по-різному, — за фонетикою живої мови свого народу. В давнину болгари, серби, росіяни та українці мали свої трохи відмінні богослужбові тексти, але з бігом часу болгари й серби втратили свою незалежність, церковна культура в них понизилась, і тому вони не в стані й не в силі були розвивати свої богослужбові тексти, — брали церковні книжки перше з України, а пізніше з Москви.

Року 1686-го Москва силою неканонічно приєднала до себе Українську Церкву, а згодом накинула йї свої Богослужбові Книжки. Ось тому в усьому православному слов'янському світі запанував помалу російський богослужбовий текст, запанував не з доброї волі Церков.

Але з нового часу, як Болгарія й Сербія здобули собі державну незалежність і заснували свої богослов-

ські школи, вони почали по малу виходити з-під російського церковного впливу, розвивати свої звичаї в Богослужбах, а церковна їхня мова наблизилася до своєї живої у вимові її.

Церковна традиція навіть у Церкві Католицькій допускає т. зв. додаткові Богослужби рідною живою мовою. Наприклад, у Польщі польська мова входить до Костьолів усе більше та більше, — у додаткових Богослужбах.

Взагалі ж Православна Церква знає живу рідну мову в Церкві в Богослужбах як свій Догмат іще з апостольських часів, і часто вживає її й тепер. Навіть Церква Російська охоче вживає рідної мови, коли тільки справа йде не про українців. Так, у 1890-х роках Прот. Мальцев, Священик російського посольства в Берліні, правив там Богослужби німецькою мовою, які й вийшли друком.

Так само Російська Церква легко перекладає й править Богослужби різним народам з місійною метою, наприклад татарам, якутам, мордовцям, зирянам, китайцям, японцям і т. ін., і ніколи не постає жодного питання про якусь неканонічність Богослужб не церковнослов'янською мовою.

Але росіяни стають упертими триязичниками (Пилатниками), коли тільки справа йде про українців, бо в

окремій Службі рідною мовою вони вбачають “політичний сепаратизм.”

Іншими словами, — росіяни й їхні прихильники виступають проти української мови в Церкві не з якихсь догматичних чи канонічних перешкод, — бо таких нема, — а виключно з цілів політичних, щоб не допускати українців до більшої національної свідомості, а тим самим, щоб легче над ними панувати.

А це непрощенний переступ і проти Св. Письма, і проти церковних Канонів, бо 8 Правило III Вселенського Собору наказує Церквам заховувати свою звичаї, а в нас же жива українська мова віддавна була вже мовою Церкви!

8. ВИДАТНІ НОВОЧАСНІ БОГОСЛОВИ ТА ІЕРАРХИ СТОЯТЬ ЗА РІДНУ МОВУ В ЦЕРКВІ.

Отже, як ми бачили, у Православній Церкві ще від апостольських часів постав непорушний Догмат про живу рідну мову в Церкві, бо про це наказує і Св. Письмо, і Отці Церкви, і Церковне Передання. Ось тому нема нічого дивного, що й видатніші новочасні богослови та Ієархи навіть із росіян висловлюються за рідну мову в Церкві.

Так, року 1885-го в Росії вроčисто святкувався тисячелітній ювілей від смерті Апостола слов'ян Св. Мефо-

дія († 6 квітня 885 року), а це змусило багатьох російських богословів та Ієрархів передумати велич праці Св. Братів, Кирила й Мефодія, і висловитися про неї принципово. Я подам тут кілька голосів, подам дослівно, — нехай росіяни говорять по-російськовому, як вони й писали, щоб нічого не змінити при перекладі. Підкреслюю, що все це особи з вищою богословською освітою.

Проф. П. Знаменський.

Один із дослідників праці Св. Братів, П. Знаменський, професор Казанської Духовної Академії, справедливо писав: “Самая сущность первоучительскихъ заслугъ Свв. Кирилла и Мефодія заключается не въ изобрѣтеніи ими азбуки, а въ самой мысли дать славянамъ Богослуженіе на ихъ родномъ языкѣ славянскомъ, — мысли великой и въ свое время дѣйстительно необычайной при всей повидимому ея простотѣ. Это такая заслуга Св. Первоучителей, передъ которою и изобрѣтеніе славянской грамоты, — и самые переводы ихъ являются заслугами уже второстепенными, менѣе важными”.

“Имъ самимъ, — продовжує проф. Знаменський, — а не кому другому, принадлежитъ самая мысль дать славянамъ Вѣру и Богослуженіе на національномъ славянскомъ языку, мысль

великая, до полнаго пониманія кото-
рой не могутъ возвыситься ни греки,
ни латины даже нашего времени.

Едва ли возвысились вполнѣ даже
и мы, славяне, обязанные ей нача-
ломъ всей нашей христіанской циви-
лизациі. Мы всѣ, конечно, согласны
въ томъ, что возносить сердеч-
ную молитву къ Богу человѣку
можно не иначе, какъ только на при-
родномъ своемъ языкѣ, — это пси-
хологическая аксіома, — но всѣ ли и
теперь еще могутъ примириться со
всѣми, необходимо вытекающими
изъ нея теоретическими и практичес-
кими выводами, напр., хоть бы съ
обратнымъ заключеніемъ, что Бого-
служеніе на чужомъ языкѣ есть не
что иное, какъ релігіозно-психологи-
ческій абсурдъ".¹

Проф. Е. Барсов.

Відомий професор Е. В. Барсов,
що покінчив Петроградську Духовну
Академію, так само підкреслює вели-
чезне значення для слов'ян головної
кирило-мефодіївської ідеї. "Кирилль
и Мефодій, — пише він, — явились
провозвѣстниками великаго принципа
усвоенія Евангелія и совершенія хрис-
тіанскаго Богослуженія на родномъ
языкѣ славянскихъ народовъ. Съ по-

---

1 "Православный Собесѣдникъ" 1885 р. Кн.
IV. ст. 366.

бѣдоноснымъ проведенiemъ этого величайшаго принципа глубочайшимъ образомъ связана вся послѣдующая судьба и образованіе всеславянскаго міра. Устроеніе славянскихъ письменъ, переводъ Священнаго Писанія на родной языкъ, зарожденіе и первые опыты славянской письменности, преобразованіе языка, распределеніе и укрѣпленіе между Славянами Христіанской Вѣры, пробужденіе и возвышеніе въ нихъ народнаго самосознанія и первый шагъ ихъ на поприщѣ обще-человеческой образованности — всѣ эти события внутренно связаны съ указаннымъ великимъ принципомъ. Проведеніе этого начала въ жизнь было новымъ крещеніемъ славянскаго духа путемъ образованія родной мысли и родного слова” (Слово 6 апр. 1885 р., “Чтенія” 1885 р. кн. I ст. 3).

Богословські журнали.

Подамъ ще одне твердження, — думку “Православнаго Обозрѣнія” про цю саму справу. “Самая слава Св. Первовучителей — читаемо тут — зиждется вовсе не на томъ, что они нашли способъ изображать звуки, свойственные славянскому языку, а главнымъ образомъ на томъ, что они были ревностными и славными борцами за глубоко-гуманную и чисто православную идею национального Бого-

гослуженія на родномъ языкѣ, а не на чуждомъ языкѣ” (в статті Священника Сергієвського, Москва, 1885 р. т. 1 ст. 285).

Силу народної мови для Віри взагалі так само зазначає й проф. Московської Духовної Академії Н. Туніцький: Св. Климентъ. 1913 р., ст. 175: “Народный языкъ въ Богослужении и литературѣ, это — огромная сила, охраняющая Вѣру. Безъ него самая христіанская проповѣдь была бы лишена своего жизненнаго значенія”.

Те саме читаємо в відомому богословському журналі “Странникъ” 1885 р. I. 606 в статті ювілейній: “Основное требование, предъявляемое къ христіанскому Богослуженію, должно состоять въ томъ, чтобы оно соотвѣтствовало своему назначенію, не превращалось въ совокупность механическихъ дѣйствій и обрядовъ, но было разумнымъ служеніемъ Богу, а для этого необходимо, чтобы оно совершалось на языкѣ понятномъ”.

Проф. Е. Голубинський.

Так само правдиво пише про це славний історик Церкви, проф. Московської Духовної Академії Е. Голубинський: “Можетъ ли, повидимому, быть иначе того, чтобы у каждого народа Богослуженіе совершалось на его собственномъ языкѣ? И какъ, повидимому, можетъ быть

то, чтобы у какого-нибудь народа оно совершалось на чужомъ непонятномъ для него языкѣ? Богослуженіе должно быть понимаемо людьми, для которыхъ оно совершается, ибо для этого именно и совершается. Но какъ будетъ оно понимаемо, когда будетъ совершаться на непонятномъ языкѣ? Болѣе ясными, чѣмъ въ данномъ случаѣ, требованія здраваго разума, конечно не могутъ быть...

Право молиться на своемъ собственномъ языкѣ столько же принадлежитъ каждому народу, сколько и право говорить на немъ, и даже болѣе того... Каждый народ должен молиться Богу на своемъ собственномъ, понятномъ для него языкѣ; ничего не можетъ быть бесспорнѣе этого, и такъ это и было въ Христіанской Церкви въ первые ея вѣка...

Богослуженіе на чужомъ языкѣ, вѣдь, это есть то, что — я пошелъ было въ Церковь молиться Богу, а тамъ служить не по-нашему; я такъ и простоялъ всю Службу истуканомъ, не понявъ ни единаго слова и не зная, когда крестить свой лобъ. Выраженіе “истуканъ”, можетъ быть, есть выраженіе не особенно приличное; но большинство людей, принужденныхъ молиться Богу за общественнымъ Богослуженіемъ, совершаляемъ на чужомъ языкѣ, представляютъ собою именно то въ высшей степени груст-

ное для зре́нія, что можетъ быть обозначено только нашимъ выраже-
ніемъ” (“Прибавленіе къ Твореніямъ
Св. Отцевъ”, 1885 р. т. III ст. 173-175,
204).

Архипастирі.

Кращі Архипастирі російські від-
давна вже твердять те саме, бо ба-
чать малу християнізацію народу
власне через причину незрозумілої
богослужбової мови. Так, Єпископ
Володимирський Феофан писав у
своїх листах (1882 р. вип. 11 лист
289): “Всі наші Богослужбові Співи
повчальні, високодумні й величні. В
них уся богословська наука, вся хрис-
тиянська мораль, і вся втіха... Хто
уважний до них, той зможе обійтися
без жодних інших учительних книг.
А між тим більша частина цих Співів
зовсім незрозуміла, а це позбавляє
наші Церковні Книги того плоду,
який вони могли б видавати, і не дає
їм послужити тим цілям, для яких во-
ни призначені. І тому новий переклад
Церковних Богослужбових Книг кон-
че необхідний, — необхідний прості-
ший їх переклад”.

Року 1890-го відомий Архиєпископ
Херсонський Никифор писав, що
“наш народ зовсім не розуміє бого-
службової церковної та догматично-
історичної християнської мови... На-
род нічого цього не розуміє, й іде в

штунду, щоб там хоч кепсько, хоч на-
виворіт, але може хоч щонебудь ро-
зуміти” (“Церк. Вѣдом.” 1890 р. № 41
ст. 1366).

9. РОСІЙСКІ АРХИЄРЕЇ В РОКАХ 1905-1906 ВИСЛОВИЛИСЬ ЗА ЗМІНУ ЦЕРКОВНО- СЛОВ'ЯНСЬКОЇ МОВИ НА РОСИЙСЬКУ.

Коли Росія з 1905-го року готувалася до Помісного Собору, то Св. Синод запитався всіх Архиєреїв, між іншим, і про церковнослов'янське Богослуження. Їхні відповіді надзвичайно цікаві, — вони видрукувані в книжці: “Сводка отзывов епархиальных Преосвященных по вопросам церковной реформы”, Спб., 1906 р., ст. 1-13.

Я не подаю цих відповідей дослівно, бо вони повторюють думки одної, але подам всі їхні думки за певним планом, нічого від себе до них не додаючи. Відповіді подаю 13 Архиєреїв епархій: Ризької, Орловської, Архангельської, Могилівської, Астраханської, Полоцької, Нижегородської, Калузької, Фінляндської, Іркутської, Кишинівської, Холмської та Смарської. Зазначаю сторінки, на яких подано ці думки, в дужках.

**Богослужби мають велике навчальне
значення.**

Найперше всі 13 Архиєреїв підкреслюють величезне значення в церковній праці Богослужб, бо вони подають

вірним увесь зміст Християнства (ст. 3), його Правди та мораль (2). Богослужби мають глибокий повчальний характер (4), це могутній засіб впливу на паству (8-9). Взагалі ж Церква — це загальна школа для всього народу, а Богослужби — це виклади цієї школи, де вірний навчається всього життя (8-9). Православні Богослужби — величезний скарб, на жаль тільки, цей скарб захований на полі (24-25).

Церковно-слов'янські Богослужбові Книги переведені з грецької не все добре.

А це тому, що богослужбова мова тепер незрозуміла. Наші Богослужби — це переклад з грецького, звичайно літеральний (4-5), і з захованням грецької складні та грецького словоладу (1). Взагалі ж це переклад невдалий (4-5), бо робили його особи різного часу та різної освіти (6-7), а тому в ньому багато таких місць, що без грецького оригіналу їх не зрозумієш. А навіть треба сказати, що часто цей переклад темний та неправдивий (4-5), окремі місця не мають граматичного сенсу (3), часом перекручуєть думку й змінюють її аж до ересі (1-2). Багато церковнослов'янських слів мають тепер інше значення й ріжуть нам вухо (4-5).

Дуже важлива й принципова річ іще й та, що багато Церковних Пі-

сень у грецькому оригіналі написані віршами, а на церковну мову в нас переклали їх літерально й прозою (4-5, 7-8), а тому те, "що в оригіналі для природного грека свого часу давало високу художню насолоду, те саме в чисто літеральному перекладі для росіянині чи взагалі для слов'яніна являється правдивою мукою" (7-8).

Церковна мова вже незрозуміла.

Архиереї з самого довголітнього досвіду стверджують, що церковнослов'янська богослужбова мова тепер незрозуміла для більшості вірних (1), навіть інтелігенції (4-5), а що цікаве, — її не розуміють навіть люди з вищою богословською освітою (3). Навіть Пастири багато чого не розуміють із того, що вони читають чи співають (4-5).

Такий стан нашої богослужбової мови, як твердять ці 13 Ієархів, дуже шкодить Церкві, бо вірні втрачають любов до незрозумілої Богослужби (1). Через цю незрозумілість богослужбової мови вірні не беруть активної участі в Богослуженні (2, 4), — їхня Молитва приватна, своя, а не спільна (4). Ось чому частина вірних іде в штунду, бо в Церкві їм нема чого робити, їм тут нудно, бо вони нічого не розуміють (4).

Слов'янські Богослужби треба знову перевести на яснішу мову.

Ось через це всі вищезнавані Архипастирі однодушно радять повиправляти всі Богослужби так, щоб їх вірні легко розуміли (1), перекладати на нову церковну мову, наблизену до російської, як те бачимо в мові сучасної Літургії (3). Те саме треба зробити з Біблією (6-7). А де-хто радить усі Богослужби поперекладати на живу російську мову.

III.

ЖИВА МОВА В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ.

ЧЕРЕЗ усе вищеподане нема нічого дивного, що в Україні по 1917 році, коли вона відділилася від Росії, зараз же почали збиратися різні Церковні Собори, і вони виносили одноголосні ухвали правити Богослужби живою українською мовою, і того часу частина Української Церкви перейшла в Богослужбах на свою живу мову. Так само в Канаді та в Америці Православні Українські Церкви правлять Богослуження українською мовою, з 1920 року починаючи.

Гіршою була справа з цим у Православній Церкві на теренах є. Польщі. Сюди повтікало багато російських емігрантів, і вони, з чисто політичних міркувань, перешкоджали й перешкоджають українізуватися, правильноше — розмосковлюватися Церкві. Ці росіяни завжди знаходили добрий послух у польської влади, яка так само не хотіла бачити нашу Церкву національною, українською. Але польська влада почала й сама полу-

нізувати Православну Церкву, в чому їй сильно й щиро допомагало російське Духовенство, бо воно скоріше погоджувалося на полонізацію Церкви, аніж на українізацію її...

Український народ у Польщі не раз організовано висловлював свою думку в цій справі. Так 3(16) жовтня 1921-го року в Св. Почаївській Лаврі відбулися Волинські Церковні Єпархіальні Збори, на яких постановлено правити Служби Божі й українською мовою та вимовою. Вища церковна влада затвердила цю постанову, але реально не провела її в життя, — бо була проти неї.

Більше того, Св. Синод Православної Митрополії в Польщі 3-го вересня 1924-го року не тільки дозволив українську вимову церковно-слов'янського богослужбового тексту, але й дозволив “уживання української мови в тих Богослужбових Чинах, що їхній текст одобрила Вища Церковна Влада”. Цієї постанови ніхто ніколи не відміняв, а навіть Митрополит усієї Польщі Діонісій в своєму архипастирському Посланні 1-го серпня 1928-го року підтвердив цю постанову. Правда, Духовенство не зреалізувало цих постанов, і вони позосталися на папері, — з московофільства...

5-го червня 1927-го року відбувся в Луцьку Всеволинський церковний З'їзд. На нього прибуло до 800 люда, а серед них 515 уповноважених від

парафій. І цей З'їзд одноголосно ухвалив правити Богослужби українською мовою. І вислав подяку проф. І. Огієнкові за переклади Богослужбових Книг та за оборону ідеї української мови в Церкві.

IV.

МОВА УКРАЇНСЬКА БУЛА ВЖЕ МОВОЮ ЦЕРКВИ.

ЦЕРКОВНО-слов'янська мова з бігом часу ставала все більше та більше незрозуміла, і в нас, в Україні, з XVI-го століття вона вже не мала якогось помітнішого впливу ані на мову літературну, ані на мову життя народню. Відомий єзуїт Петро Скарга вже в 1577-му році глузливо писав про нашу богослужбову мову: “З церковно-слов'янської мови ніхто ніколи вченим бути не може. І вже тепер її майже ніхто досконало не розуміє. Бо нема в світі такої нації, яка говорила б нею так, як у книжках написано”. Звичайно, це насмішка, але якась частина правди в цьому була...

А православний учений чернець, Ієромонах Києво-Печерської Лаври Памва Берінда в своєму церковно-слов'янсько-українському Словнику 1627-го року скаржився: “Широкій и великославный языкъ славенскій трудности словъ до вирозумѣння темныхъ многіи въ собѣ маеть, за-

чимъ и самая Церковь Россійская многимъ власнымъ сыномъ въ огиду приходить".

Так починається передова до цього Словника.¹

Ось через усе це жива українська мова дуже рано входить до нашої Церкви, заступаючи помалу незрозумілу церковно-слов'янську мову. Найперше входить вона до Церкви з проповідлю, чого зразки маємо з XI-го століття. А вже з XVII-го століття, коли наша Церква мусіла боронитися від міцних нападів католицтва, у нас сильно росла жива проповідь українською мовою по всіх Церквах. В XVII-му столітті в нас працюють такі славні проповідники, як Йоанікій Галятовський, Антоній Радивиловський, й ін., що позоставили по собі грубі томи церковних проповідей, писаних гарною тодішньою українською літературною мовою.

Дуже рано входить українська мова до Церкви з Євангелією, бо вже від 1144-го року маємо т. зв. Галицьку Євангелію, в якій незрозумілі старослов'янські слова часто перекладено на зрозумілі. Це наша перша пам'ятка запровадження в нас живої мови до Церкви. А вже в XVI-му столітті в нас появляється довга низка новозавітніх перекладів на живу то-

---

1 Року 1961-го в Києві цей Словник перевиданий фотографічно.

дішню українську мову, наприклад: Пересопницька Євангелія 1556-1561 р.р., Новий Заповіт Вал. Негалевського 1581 р., Волинська-Житомирська Євангелія 1571 р., Крехівський Апостол 1560 років і т. ін.

Чимало маємо й перекладів Старого Заповіту, наприклад Біблія 1569 р. Луки з Тернополя, Пісня над Піснями XVI віку, Псалтир XVI віку, Псалтир Преслопського XVIII-го віку й т. ін., з досить живою тодішньою українською мовою.

Що ці переклади читано в Церкві, про це свідчить наш консервативний письменник XVI-го й XVII-го віку Іван Вишенський, який виступав в обороні церковно-слов'янської мови, правда, не зовсім: "Євангелію й Апостола, — писав він, — в Церкві на Літургії простим язиком не виворочуйте, по Літургії же, для зрозуміння людського, попросту толкуйте і викладайте".

Крім цього, в XVI-XVII-му віках дуже поширені були по наших Церквах друковані й рукописні т. зв. Учительні Євангелії, — збірники проповідей на євангельські теми, писані гарною українською мовою. Їх читано по наших Церквах, а Митрополит Петро Могила зробив це читання обов'язковим.

Українська мова в XVI-XVII віках входила до Церкви навіть у частинах Богослужень. Так, маємо Учительне Слово Івана Золотоустого в перекла-

ді ще XVI-го віку. По Літії на Утрені читали по наших Церквах Катихизиса Св. Феодора Студита “простою мовою”.

Українська мова в Церкві 1627 року.

Року 1627-го Києво-Печерська друкарня випустила в світ свою Тріодь Пісну, а в ній запровадила велику культурну церковну новину, — усі т. зв. Синаксарі чи повчальні довгі статті про Свята видрукувала в перекладі на живу українську мову Ігумена Тараса Земки.

А щоб не було нарікань різних консерватів, то відомий тодішній учений Ієромонах Памва Берінда в Післямові до цього видання подав отаке віяснення: “А щодо Синаксарів, — пише Берінда, — що їх з грецької на українську мову переклав чесний Ієромонах Тарас Левонич Земка, проповідник Слова Божого, то не нарікайте на це ви, великороси, болгари, серби та інші, подібні нам у Православії, бо це ж зроблено з ревности та з бажання різних верстов народу нашого українського, — людей благородних, світських і інших, які не вчилися глибокорозумного слов'янського язика.

Не погрішили ж давні Святі Отці та філософи, коли Євангелію Матвія з жидівської на грецьку переклали, а з грецької принесли нам Марка, Луку

та Івана, а також, коли грецькі богословські книжки переклали на мову слов'янську.

Отож, за тим прикладом робимо й ми на користь та на примноження братам своїм, і сподіваємося в Господі, що ми цим не погрішили. Робимо це на спасіння, щоб не сказали нам: “Ти добре молишся, але другий не будується, і розум мій без пожитку”.

Тому послухались ми Апостола (1 Кор. 14), що каже: “В Церкві краще сказати п'ять слів зрозумілих, корисних і для інших, а ніж силу слів чужою мовою”. А ви, приймаючи цю книжку смиренномудreno, споминайте Апостола, що навчає: “Коли відкриється що комусь сидячому, другий нехай мовчить”.

Отож, як бачимо, жиївські вчені Іеромонахи, що гуртувалися в Києво-Печерській Лаврі, добре розуміли потребу української мови в Церкві, і запровадили це до життя.

Звичай читати в Церкві Синаксарі “простою мовою” довго держався в Церкві, але в XVIII-XIX віках Св. Синод вивів з України цю хорошу й навчальну звичку, — вивів силою.

Року 1726-го Митрополит Київський Йоасаф Кроковський склав був “простою мовою” Акафіста Святії Великомучениці Варварі, але Синод не дозволив йому видрукувати його, — наказав перекласти його “на великоросійське нар'чіє”...

По наших старих друкованих Требниках, з Могилянського Требника 1646-го року починаючи, маємо багато кусків Треб украйнською мовою, як, напр., у Чині ісхода душі від тіла, в Чині Вінчання й ін. Усі священикові оповістки в Церкві виголошуються тільки живою українською мовою, зразки чого маємо по Требниках.

Отже, як бачимо, українська мова цілі віки була вже в Церкві, тільки звідти силою вигнала її московська світська влада, що не хотіла собі більшого впливу Церкви на український народ. Через це ми тепер кажемо, що Українська Церква потребує не українізації, але тільки одного — відмосковлення.

Богослужбовою мовою в розумінні, щоб ціла якась Головна Служба правилася цією мовою, наша мова в старовину не була. Такою вона стала в частині нашої Церкви тільки з 1920-го року.

V.

СУЧАСНА ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКА МОВА — ЦЕ НЕ МОВА СТАРОСЛОВ'ЯНСЬКА.

НА КІНЕЦЬ цієї праці розповім іще, що ж то таке сучасна богослужбова мова, т. зв. мова церковнослов'янська. У нас часто кажуть, ніби це мова старослов'янська, мова Кирила й Мефодія, а тому її треба конче зберігати в Церкві. Історія цієї мови показує, що це зовсім не так.

Перші Богослужбові Книги та Книги Св. Письма переклали нам з грецької на живу слов'янську мову Св. брати Кирило та Мефодій іще десь у половині IX-го віку. Це була мова, яку з дитячих своїх років знали Св. Брати, — жива болгарська мова з околиць м. Солуня, батьківщини Кирила й Мефодія. Ось ця болгарська мова, докладніше — жива солунська говірка македонського наріччя IX віку й звуться старослов'янською мовою.

Старослов'янська мова, як мова болгарська, не була у нас в Україні зовсім зрозуміла вже в час нашого офіційного охрещення в IX-му віці. А

з часом вона в нас застарілася й ставала все більше незрозумілою. Щоб цього не було, уже в старовину завжди потроху замінювали незрозумілі болгарські слова на свої зрозумілі, і цим церковна мова сильно відсвіжуvalася. Так, наприклад, так зв. Галицька (з м. Галича) Євангелія 1144-го року має дуже підсвіжену мову. Те саме треба сказати про Новий Заповіт у перекладі Митрополита Київського й усієї Руси Олексія 1355 року (т. зв. Чудівський Новий Завіт).

Ці два процеси в житті старослов'янської мови, — процес її застаріння й забуття в народі, а з другого боку процес її підсвіження заміною незрозумілого на зрозуміле, — ці два процеси ніколи не спинювалися в Українській Церкві, а в кінці допровадили до того, що в віках XII-XIII постала нова церковнослов'янська мова, що мало вже була подібна до мови старої слов'янської.

Напочатку в нас панувала ідея, що мовою літературною мусить бути тільки мова церковна, але з половини XVI-го століття в Україні появляється й зовсім інша ідея, — що літературною мовою мусить бути жива народня мова. Це була зовсім революційна ідея, яка сильно й глибоко вплинула на українську духову культуру.

Ось тому в Україні ще з XVI-го віку потроху розвивається, особливо ж з віку XVIII-го, одна від однієї не-

залежні, мова церковна та мова літературна, і кожна йде своєю дорогою. Через це дуже скоро церковна мова стала в нас не зовсім зрозуміла навіть для Духовенства, а нова літературна мова виросла в нас без помітного впливу мови церковної.¹

Зовсім інший процес ішов у Росії, — протестантський рух у XVI-му столітті її не захопив, і вона зовсім не знала нової ідеї, яку тоді поволі прийняла вся Европа, а з нею й Україна, — щоб літературною мовою ставала жива народня мова. Росія полишилася аж до початку XIX ст. при старій ідеї, що літературною мовою мусить бути мова церковна, а для цього вона невпинно, особливо в XVIII-му столітті, підсвіжувала свою церковнослов'янську мову, замінюючи незрозумілі старослов'янські слова та форми на зрозумілі російські. І тільки в XIX-му столітті Росія повно зрозуміла вагу й силу нової ідеї, яку Україна помалу приймала ще в XVI-му віці, — щоб літературною мовою була мова жива народня.

Ось таким чином трапилося, що російська літературна мова органічно виросла на мові церковній, а тому російський інтелігент ще й тепер таки не зле розуміє свою церковну мову.

---

1 Проф. Іван Огієнко: Українська літературна мова XVI ст. Варшава, 1980 р., том I 520 ст., том II 192 ст.

За ХІХ-те століття Св. Синод став сильно виправляти мову Богослужбових Книжок, усе наближаючи її до мови російської, робив він ще тихо, ніколи не скликаючи для цього церковних Соборів, — обходився при помочі т. зв. справщиків, що були при Синодальній Друкарні в Москві. Справщиками все були чисті росіяни, і вони завжди нахиляли новослов'янську богослужбову мову до російської.

Ось тому правильно пише світової слави академік В. Ягіч: “Російська літературна мова із усіх слов'янських мов найближча до церковнослов'янської по кількості однакових слів. Павутиння останньої на протязі віків ніде не защепилося так сильно, ніде не пустило такого глибокого коріння в мову народню й літературну, як у Росії” (“Разсуждение юго-славянской и русской старины”, 1895 р., ст. 377).

Цією новою церковнослов'янською мовою, що з часом стала в Росії просто архаїзованою російською мовою, за XVIII-XIX століття російський Синод поскладав багато нових Молитов, Акафістів, Служб Святым та Життій їхніх і т. ін. І так постала нова ніби “церковнослов'янська”, а в істоті своїй просто архаїзована російська мова, що з мовою старослов'янською має не багато спільногого. Коли є Кирило й Мефодій почули цю мову, вони б мало зрозуміли її...

В Російській Церкві звичайно панувала аж надто виразно російська вимова богослужбового тексту, а це робило “слов'янську мову зовсім російською, напр. Господі, памилуй! І Російський Синод не один раз наказував Духовенству не московщити церковно-слов'янської мови, але це не помогало. І 28-го березня 1862-го року Св. Синод знову видав наказа, і підтвердив Духовенству “читати в Церквах благоговійно, а слов'янських слов не вимовляти по-російському” (“славянских слов не произносить русским наречием”).¹

Світової слави російський учений філолог академік Ф. Фортунатов так пише про сучасну російську церковнослов'янську мову: “Съ теченiemъ времени старославянскій языкъ обратился у насъ въ тотъ искусственный искаженный языкъ, который употребляется теперь въ Богослуженіи и называется церковнославянскимъ языкомъ. Не смѣшивать съ этимъ ломаннымъ языкомъ древній церковнославянскій языкъ” (див. його “Лекціи по фонетикѣ церковнославянского языка”, Спб., 1919 р., ст. 2).

Так само й російський славіст кн. Н. Трубецкой зве сучасну церковнослов'янську мову “штучною від са-

---

1 Я. Ивановский: Обозрение церковно-гражданскихъ узаконений по Духовному Вѣдомству. Спб. 1900 рік ст. 139.

мого початку”, зве її “навіть для свого часу дуже перестарілою”.

Ото ж, наукa встановила, що сучасна богослужбова церковнослов'янська мова — це зовсім не мова старослов'янська, це зовсім не давня мова Кирила й Мефодія, — це часто просто архаїзована російська мова.

VI.

ВИСНОВКИ.

На основі всього вищесказаного приходжу до таких висновків щодо вживання української мови в Церкві:

1. Ані Св. Письмо, ані Св. Отці Церкви, ані церковне Передання не забороняють уживати рідної, у нас української мови в Церкві чи в Богослуженнях. Навпаки, в давні віки в Православній Церкві вживання рідної мови вважалося за непорушний Догмат, освячений Зшестям Святого Духа на Апостолів, а тому Книга Правил (Св. Канони) ані одного слова не говорить проти вживання рідної мови в Церкві чи в Богослужбах.

Навпаки, славний каноніст і вияснювач Канонів XII віку, Патріярх Антіохійський Вальсамон вияснює: “Православні інших народів, що зовсім не знають грецької мови, можуть правити Богослужби своїми мовами”. Див. вище ст. 26. Отже, Патріярх каноніст дозволяє служити рідними своїми мовами.

2. Українська мова цілі віки була вже в Церкві, а тому тепер справа йде нам не про українізацію нашої

Церкви, а тільки про розмосковлення її.

3. Сучасна т. зв. “церковнослов’янська” мова — це не старослов’янська мова Кирила й Мефодія, а тільки мова новоцерковнослов’янська, або часто просто архаїзована російська мова.

(25.XI.1921 — 22.VIII.1940 — 29.IV.1962)

Література.

1. Проф. Іван Огієнко: Мова українська була вже мовою Церкви. Нариси з історії культурного життя Церкви Української. Тарнів, 1921 рік. 32 сторінки.

2. Архиєпископ Іларіон: Українська мова в Церкві. 1943 рік, Холм, Свята Данилова Гора. 48 сторінок.

3. Проф. Іван Огієнко: Історія церковнослов’янської мови. Короткий науково-популярний наррис. Варшава, 1931 рік, 37 сторінок.

4. Проф. Іван Огієнко: Костянтин і Мефодій. Йх життя та діяльність. Варшава. Том I, 324 ст., том II 400 ст., 1927-1928 роки. У томі I на ст. 210-243: Триязична єресь, на ст. 250-259 Диспут Костянтина з триязичниками в Венеції.

ПРАЦІ Й ВИДАННЯ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА.

У Видавництві "Віра й Культура" можна набути по зовсім доступній ціні оці цінні книжки, праці Митрополита Іларіона та інші видання:

1. **Легенди світу**, 1946 р., 93 ст., ціна 75 центів, люксусове видання. Париж.
2. **Марія Єгиптянка**, поема, 1947 р., ст. 86, люксусове видання. Ціна 75 центів. Париж.
3. **На Голготі**, поема, 75 ц., 90 ст., 1947 р., люксусове видання. Париж.
4. **Туми**, поема, 1947 р., 16 ст., люксусове видання. Ціна 20 центів. Париж.
5. **Прометей**, поема 1948 р., 68 ст. Ціна 30 центів. Як люди досягли першої культури.
6. **Народження Людини**, філософська містерія на п'ять дій. 1948 р., 122 ст. Ціна 50 ц.
7. **Історія української літературної мови**. Монографія, 1950 рік, 334 ст. Ціна 2 дол. Розпродана.
9. **Українська літературна мова. Граматичні основи літературної мови**, Саскатун 347 ст. 1951 р. Ціна 3 дол., в оправі — 4 дол.
10. **Український літературний наголос**. Мовознавча монографія. 304 ст. 1952 р. 3 дол.
11. **Жертва Вечірня** (Ісус і Варавва), поема, 48 ст. Ціна 10 ц.

12. Князь Володимир прийняв Православіє, а не Католицтво, 1951 р. 32 ст. 10 цент.
13. Поділ Єдиної Христової Церкви і перші спроби поєднання її. Історично-канонічна монографія. 1953 р., 348 ст. Ціна 1.50 д.
14. Іконоборство. Історично-догматична монографія. 1954 р. 240 ст. Ціна 1.50 дол.
15. Хресне знамення. Богословсько-історична студія. Ціна 30 ц., 152 ст., 1955 р.
16. Книга нашого буття на чужині. Бережімо все своє рідне! 1956 р. 164 ст., 50 ц.
17. Обоження Людини. Ціль людського життя. Богословська студія. 96 ст., 25 ц.
18. "Слово Істини", місячник духовної культури й рідної мови. Чотири річники (за 1947-1951 роки). Повно цінних статей з богословія та історії Церкви. Ціна 10 дол.: по 2.50 дол. за річник.
19. "Наша Культура", науково-популярний місячник української культури. Два річники (за 1951-1953 роки). Багато цінних статей з Богословія, історії Церкви та з історії української культури. Ціна 2.50 дол. за річник.
20. "Віра й Культура", місячник української богословської думки й культури, орган "Українського Наукового Богословського Товариства". Видався з листопада 1953-го року. Передплата річна 4 дол., піврічна 2 дол., чвертьрічна 1 дол.
21. Євхологіон або требник, цебто Чини Святих Таїнств, Благословення, Освячення та інші Церковні Моління на різні потреби. Частина I. Вінніпег, 1954 р., 340 ст. Ціна в оправі 6.50 дол., без оправи 5 дол.

Частина II. Вінніпег, 1961 рік, 323 ст. Ціна в оправі 6.50 дол., без оправи 5 дол.

22. Як правити Святу Літургію. Практичні вказівки Священикам при Богослуженні. 1954 р., 48 ст. Ціна 2 дол.

23. Покаянний Великий Канон Св. Андрея Критського. Переклад з грецької мови. Вінніпег, 1953 р., 68 ст. Ціна 1 дол.

24. Архиерейська Літургія й Архиерейська Візитація. Вінніпег, 1954 р., 80 ст. Ціна 1 л.

25. Священна Книга Апостол. Апостоли на неділі й Свята цілого року та на всякі потреби. Вінніпег, 1953 р., 232 ст. Ціна в оправі 5 дол., без оправи 4 дол.

26. Д-р Проф. В. Антонович: Що принесла Україні Унія. Вінніпег, 1952 р., 110 ст. Ст. Ціна 50 центів.

27. Українська Церква за час Богдана Хмельницького. Монографія. 1956 р., 180 ст. Ціна 75 ц.

28. Українська Церква за час Руйни. Монографія, 564 ст. 1956 р. Ціна 3 дол.

29. Октіох. В оправі 5 дол.

30. Богослуження Православної Церкви. Підручник для Недільних Шкіл. Склад о. С. Герус. Вінніпег, 1956 р., ст. 64. Ціна 50 центів.

31. Таїнство Хрещення Православної Церкви. Богословсько-історична студія. Вінніпег, 1956 р., ст. 128. Ціна 50 центів.

32. Як жити на світі. Соборне Послання Святого Апостола Якова. З післясловом Митрополита Іларіона. Вінніпег, 1957 р., ст. 30. Ціна 10 центів.

33. Господь моя втіха та поміч. Молитовник для болячих та для засумованих. Вінніпег, 1957 р., ст. 49. Ціна 10 центів.
34. Преподобний Іов Почаївський. Вінніпег, 1957 р., ст. 64. Ціна 25 центів.
35. Православна Віра. Послання Східних Патріархів. З Передмовою Митрополита Іларіона. Вінніпег, 1957 р., ст. 200. Ціна 50 ц.
36. Твори, том перший: Філософські містєрії. Вінніпег, 1957 р., ст. 336. Ціна 2 долари.
37. Твори, том другий: Вікові наші рани. Драматичні поеми (п'ять драм). Вінніпег, 1960 р., ст. 272. Ціна 2.00 долари.
38. Князь Костянтин Острозький і його культурна праця. Історична монографія. Вінніпег, 1958 р., ст. 216. Ціна 75 центів.
39. Ювілейна Книга на пошану Митрополита Іларіона. Вінніпег, 1958 р., ст. 318. Ціна 2.00 долари.
40. Наша літературна мова. Як писати й говорити по-літературному. Вінніпег, 1959 р., ст. 424. Ціна 2.00 долари.
41. Святий Димитрій Туптало. Його життя й праця. Історично-літературна монографія. Вінніпег, 1960 р., ст. 224. Ціна 1.00 дол.
42. "Роз'ятій Мазепа". Історична драма на п'ять дій. Вінніпег, 1961 рік, 88 ст. Ціна 75 центів.
43. Фортеця Православія на Волині — Свята Почаївська Лавра. Церковно-історична монографія. Вінніпег, 1961 рік, 392 ст., 65 малюнків. Ціна 4 дол. Видання "Інституту Дослідів Волині".

44. Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови. Вінніпег, 1961 рік, 256 ст. Видання "Інституту Дослідів Волині". Ціна 2 д.
45. Християнство і поганство. Чого на світі спокою нема. 1961 рік, 64 ст. Ціна 10 ц.
46. Навчаймо дітей своїх української мови. 1961 рік, 64 ст. Ціна 10 ц.
47. Наука про Святу Літургію, ухвалена Всеукраїнськими Церковними Соборами 1629 і 1640 років. 1962 рік, 104 ст. Ціна 70 ц.
48. Твори, том третій. Наш бій за державність. 1962 р., ст. 224. Ціна 2 дол.
49. Хвалимо Бога українською мовою! Видання третє, доповнене й перероблене. 1962 рік, 64 стор. Ціна 20 центів.

Цей Каталог висилається кожному бесплатно на замовлення.

Книжки висилаються в день одержання замовлення. Книгарням і кольполтерам — знижка.

Набувати ці видання по такій адресі:

**"FAITH and CULTURE", 101 Cathedral Ave.,
Winnipeg 4, Man., Canada.**

ХРИСТИЯНСЬКА БІБЛЮТЕЧКА

буде виходити по кілька книжечок річно, щоб дійти до місячника, цебто, щоб видавати їх 12 чисел річно.

Ціна книжечок буде найменша: по 10-15-25 центів за книжечку.

Усі книжечки будуть популярного змісту, і всі будуть писані ясною мовою.

Перші такі книжечки вже вийшли:
† Іларіон: Християнство і поганство. Чого на світі спокою нема. 64 сторінки. Ціна 10 ц.

† Іларіон: Навчаймо дітей своїх української мови. 1961 рік, 64 стор. Ціна 10 центів.

Книжечки виписувати:

“FAITH and CULTURE”
101 Cathedral Avenue
Winnipeg 4, Man., Canada

Просимо всіх не тільки масово виписувати ці книжечки, але й жертвувати на Видавничий Фонд.

А хто захотів би оплатити видання якої цілої книжечки цієї “Християнської Бібліотечки”, того ім’я буде значене на книжечці, як видавця-мецената.

